

DE SENA, PLANTA INTER
OMNEIS QVOTQVOT SVNT, HO-
minibus beneficentissima & saluberrima,
Opusculum, Autore ANTONIO MI-
ZALDO Monluciano, medico.

VIA nullum hodie purgans me-
dicamentū simplex tam frequē
habetur in ore & opere, non dicā
vniuerso medicorum ordini, sed
etiā omni ferè populo, quā Se-
na: idcirco precii opera facturū
me putauī, si illius historiā, vsum,

Nullum me-
dicamentum
Sena popu-

facultates & praestantissima auxilia à Græcis medicis, Arabibus & Latinis fideliter accepta, & hætenus ma-
gno mortalium commodo probata, hic, pro mea tenui-
tate, paucis perstringerem. In eorum maximè gratiam, Quibus scri-
qui vel medicina non sunt initiati, vel alijs studijs & batur hoc
occupationibus ita sunt distracti, vt medicorum libros Opusculū.
eius legere non liceat. Venio itaq; à verbis in rem.

Quibus nominibus vocetur Sena apud va-
rias gentes. CAP. I.

PLanta, Græcorum medicis iunioribus (nam
antiquiores eam ignorarunt) ^{oliva}, vt etiā La- Senæ varia
tinis nuncupata, vel, vt Hermolao placet, Senna, & gentiua
Gallis Senē, Germanis Senet, Hispanis Sen d' Ale- nomina.
xandria, & Italis Sena, Aphricanis, Arabibus, ac
Mauritanis medicis, Senē, Persis, teste Damascē-
no Mafue, Abalzemer, patrio vocatur nomine.

Senæ

Senæ deline-
atio ex And.
Matthiolo,
in 7°. cap. 3.
lib. Diosco-
ridis.

Serapio in li-
bro de sim-
plic. medica-
mentis.

SENA herba est folijs constans glycyrrizæ,
subpinguibus & crassis, caule cubitali, à quo
flexiles lori modo exeunt ramuli, flores illi ad-
sunt aurei, veluti brassicæ, purpureis venulis in-
tercurfantibus: quibus falcati succedunt folliculi,
tenui pediculo è ramulis pendentes: adeoque natu-
râ cōpressi, vt inferior membrana superiori ad-
hæreat. Maturescen-tes, impetu ventorum facile
deturbantur, contento intus semine quod ex ni-
gro subuirescit & vuarum vinaceis vsq; adeo si-
mile habetur, vt nō facile altetum ab altero, pri-
ma oculorum obseruatione distingui possit. Se-
rapio Arabs medicus, lunatas filiquas & oblon-
gas illi ascribit: in quibus semina per ordinē di-
gesta clauduntur, & ab opilionibus, impinguan-
dis ouibus, vbi deciderunt, diligenter leguntur.
Planta hæc frigoris summè est impatiens, vnde
Maio mense debet feri: nec vltra Autumnum vi-
get. Prius sata facile perit, serius, hyemem non
sustinet.

Senam non esse eandem cum Colutea, & de
vtriusq; discrimine & pictura.

Libro 3. cap.
17. de plâta-
rum historia

FAlluntur qui arborem eam quâ Theophras-
tus Coluteam appellat, Senam esse ob id ar-
bitrantur, quod folliculos habeat saginâdis ouibus
à pastoribus summè expetitos, vt de lunatis
filiquis Senæ, paulò antè scripsisse diximus Sara-
pionē: Verum id discriminis inter vtramq; inter-
cedit,

tedit, quodd Colutea vocata, arbor sit & non her-
 ba. Cuius descriptionem, qualem ex ipsa arbore
 mihi licuit in quodam horto amcenissimo exci-
 pere, hic proponere non grauabor. Itaq; Colutea
 arbor est, in hoc Parisiensi agro, vt etiam in alijs
 frequens: De cuius stipite prodeunt rami quam- Colutea de-
 plurimi, surculos admodum tenues ac flexiles hinc lineatio ad
 inde spargentes, è quibus exeunt folia, scenogra- vnguem ex-
 co, vel glycyrrhizæ non multum dissimilia, equali pressa.
 vtrinque serie, & numero (vbiq; ferè vndenario)
 perbellè discreta, sed sub autumnum flauescen-
 tia, leuique ventorum agitata, vel aliter, cum
 suis surculis cadiua. Ex eorum alis, maxime ad
 ramorum cacumina, suo tempore emergunt vir-
 gulæ quædam, agnata dicas, folijs vbique vidue:
 quæ summa & extrema sui parte, flauos & au-
 reos diffundunt flores: singulos alicubi, binos a-
 libi ternos, quaternos, & quinos, vel plurimum
 senos glomeratim. Qui, genistæ modo, in falcu- Flores Colu-
 læ vireaticæ & lunulæ, aut scirpiculæ formam teo, & ex ijs
 paulatim desinentes, totidem vesicularum, quot folliculi, &
 illi fuerunt, rudimenta exprimunt. Quæ qui- vesiculæ.
 dem vesiculæ, ex pediculo admodum fragili,
 figillatim pendulæ, in ventrem et carinatum gib-
 bum pedetentim excrescunt: viridi primum &
 herbaceo colore, tum demum subrubescente &
 rufo. In ijs pars carinata, gibba & cōuexa, neruo,
 ceu septo quodam oblongo, & veluti diaphra-
 gmate, in duas partes dirimitur, æquè ac sima &
 cōcaua: re vera peram pastorem, vel piscatoriā
 nauiculam esse dicas, sese hinc inde proferētibus
 à cauda & capite, ceu à prora & puppi, quibus-
 dam appendiculis, quæ ligamentorum vicem ac
 modulum præ se ferunt. Dictæ vesiculæ, vel,
 sima-

Vnde disten-
dantur colu-
teæ folliculi.

si mauiſ, vtriculi & folliculi creſcentes, vſque a-
ded diſtenduntur & pellucent, vt immiſſo ſtatu,
quis factum fuiſſe non temerè ſibi perſuadeat:
Cum tamen natura, non arte id fieri certò con-
ſtet, ſpiritumq; diſtendentem ibi ineſſe palam ar-
guat crepitus erumpens vbi pedibus vel mani-
bus, aut aliter, inſtar veſicularū in piſcibus pre-
muntur. Membranei huiuſmodi folliculi tandē
flacceſcunt, ſemina includentes ad rectam lineam
miro ordine vtrinque digeſta, parua, & vbi ma-
turuerint, atra ac rotunda, lentis effigie. Sed in
Coluteæ pictura & deſcriptione verſatum ſatis.
Quod ad plantam Senæ attinet, non habeo quod
in præſentiarum de illius hiſtoria & delineatio-
ne aliud proferā, quàm quod paulò antè ex An-
drea Matthiolo dictum fuit. Nam haſtenus vi-
uam & in ſua radice vigētem herbam videre mi-
hi non licuit. Vt vt fuerit, in eo diſcrepat Sena à
Colutea, quod preſſis & lunatis, ſic ſatis, follicu-
lis ſiliquetur, qui nec turgent nec diſtenduntur ac
pellucent, vt in Colutea: & ſemen, vt ſcripſimus,
includunt, vuarū vinaceis & granulis ſanequàm
ſimile. Quibus addes, quòd Sena paucorum men-
ſium eſt herba: Colutea verò multorum annorū
arbor, ſemine & ouillo ſimo præcipuè naſcēs, vt
tradit Theophrastus: Quo etiam autore, ſeri de-
bet ſub Arcturi occaſum præmacerato ſemine, &
cū in aqua pullulare cœperit. Cæterū & ſi
Colutea Alexandri Magni ætate non temerè ali-
bi quàm in Lipara naſcebatur, iam diu tamen in
Gallia multis vt diximus locis viget, ac nomine
Baguenaudier omnibus innoteſcit. Errant itaque,
meo iudicio, qui ei facultates omnes innoxie tri-
buunt, quas vna Sena ſibi peculiariter vendicat.

Capite præ-
cedente.

In quò diſfe-
rat Sena à
Colutea.

Facultates
Senæ non
conuenire
Coluteæ.

Nam

Nam præter quàm quòd vomitiones, non secus quàm genistæ semen, promouet: Colutea, etiam ventriculo summum negocium facessit, & tormenta multa excitat: necnon flatu & intestinorū rugitus: Quorum omniū expers est Sena, vt paulò post ostendemus.

Quibus partibus suæ plantæ sit præstantior, efficacior, & purgantior Sena.

CAP. IIII.

Scribit Ioannes Mesues Damascenus, in Arabicorum medicorum collegio summus et celebris, Senam folliculo quàm folijs efficaciorē esse, præsertim si is ex viridi nigrice, sit modicè amarus, absolutus, subastringens, recens, & semē continens amplum ac pressum, nam vetustate exanimatur. Qui subalbidus est folliculus & imperfectus, non probatur: folia viridia sunt præstantiora subalbidis, & crassa tenuibus, surculi verò inutiles. Hactenus Mesues. Qui, vt audisti, Senæ folliculos in deiicienda aluo, folijs longè efficaciores ac præstantiores facit: reclamante, non dicam Manardo Ferrariensi, sed etiam diuturna & assidua medicorum experientia: etsi Brasauolus, qui Mesuem tueri videtur, cōtrarium sentiat. Actuarius filiquoso fructu, à Barbaris vocato, vt videtur. Andreas Matthiolus suis in Dioscoridem Lib. 3. ca. 70. doctissimis Commentarijs, hanc cōtrouersiam, sanequàm rectè, mea sententia, ad hunc modum componere satagit: Sciendum, inquit, quòd Senæ folliculi qui ficcati asseruantur, duorum sunt generum. Vnum per se caducum, & in sua planta arefactum, à quo semē eximunt nigrum & prorsus euavidum: Huic nullas, vel saltem paruas fa-

Lib. 2. de
medicam.
simpl. pur-
gantibus,
cap. 15.

Senæ folli-
culi & folia.

Senæ folli-
culi duorū
generum.

V

cultura-

cultates tribuūt. Alterum, ante maturitatem demetitur, crassum, ponderosum et succo prægnas: Quod tegetibus expansum, in vmbra venundandum exsiccat. Huic, inquit Matthiolus, sicuti milles periculum fecimus, non minor vis deictoria inest, quàm folijs. De eo itaque sensisse videtur Mesues. Cui de experimēto subscribit idē

Experimen- Matthiolus, affirmans se aliquando integrum
tū Matthioli Senæ campum seuisse (quales in Hetruria, & præ-
dē senæ fol- fertim in Florentino agrō quamplurimi visun-
liculis & fo- tur) vt illius folliculos virentes & succi plenos
lijs. decerperet: mox ficcatos experiretur: num eadem vis eis inesset quàm folijs: quod tandem ita esse facile agnouit. Qui itaque folliculis com-

modē & salubriter vti voluerint, Matthioli exemplo, Senam serant vt illos & optimos, & recentes in manu habeant, vel saltem probatissimos emant, si tamen eiusmodi reperiri poterūt: si minis, folijs vtantur selectis, vt passim fieri solet. Nam hodie nullum ferē præscribitur pur-

Folia senæ in
vsu frequen-
ti hodie esse.

Cap. 10. lib. 5
Meth. med.

Comment.
in cap. 15. lib.
2. de med.

simpl. Mesue

Pharmaco-
pæorū quo-

gans medicamentum, quod illorum misturam non admittat. Non temerē itaque Manardus Senæ folia, folliculis caducis et arefactis purgantiora esse sustinuit. Ioannes Fernelius in omni parte medicinæ, citra controuerfiam, summus, Mesuem & Arabes sequutus, Senæ folliculos folijs antepōnit. Cui Iacobus Syluius sane quàm libenter subscribit: vtcunque fuerit, nam vnguem non verterim, qui folliculis vti volet, quales antē scriptum fuit sibi comparet: cui vero folia magis arridebunt, recentia & ampla feligat, à quifquilijs, paleaceis fordibus, & fureulis, quibus scatet diligenter repurgata: in quo Pharmacopæi plærique oscitanter, ne dicam rarpiter, pecca-

peccare mihi videtur, dum indiscriminatim omnia, vel coquendo, vel macerando confundunt. rundā error, vel potius negligentia.

Senæ bonitas, electio & præstantia.

CAP. V.

QUOD attinet ad bonitatem & excellētiam Senæ, ea præstare fertur quæ ex Alexādria Aegypti, vel Syria adfertur. Hanc enim summis laudibus tam Latini quàm Græci medici iuniores efferunt. Iacobus Syluius, Indicam & Aegyptiam valētiorem esse scribit parte media quàm fit Appula & Ligustica: & rursus postremam nostrate Colutea: quæ, vt diximus, falsò & perperam pro legitima Sena à multis vsurpatur. Vtra verò præstantiora sint, folia an folliculi, paulò antè disputatum est. Syluius loco paulò antè citato.

Quo pondere & modo exhibeatur Sena, Arabibus, Græcis, ac Latinis Medicis.

CAP. VI.

SERAPIO Senæ tritæ ceu pulueratæ drachmā Syriam, coctæ verò semunciam, vel drachmas quinque imperat. Mesues infundit ab aureis tribus, hoc est, à semuncia, vel drachmis quatuor cum semisse, ad vnciam vnam. Ex Græcis vnus Actuarius, pulueris exhibet drachmam vnam: in decocto verò semunciam. Ioannes Fernelius dat Libram & pulueris ad drachmas duas, decocti à drachmis tribus ad drachmas sex: diluti verò ab vncia dimidia, ad vnciam vnam. Quæ omnia ad sumentium naturam, & medicandorum vires, ætatem, corporis habitum, sexum, & alios scopos, prudenter sunt referenda & coaptanda. In libr. de simpl. medicamentis. cap. antea notatis.

Facultates & probata Senæ præsidia, ex Græcis medicis. CAP. VIII.

Quibus mor-
bis succur-
rat Sena, ex
Aëtuario
medico gra-
eco.

ACTVARIVS, qui solus inter Græcos me-
dicos, quantum extat, Senæ vires descri-
psit, memoriæ mandavit illam & bilem, & pitui-
tam, denarij pondusculo deijcere, absq; vlla cor-
poris & facultatum eius noxa & molestia: Se-
cundùm hos humores, retorridam, atrâmq; bilem, etiâ modestissimè purgat, & illarum suf-
fusiones ex gallinaceo iure clementer expellit.
Insper vetusto capitis dolori, scabiei, comitia-
libus, & impetigini succurrit, sed modicè ferue-
factæ Senæ iusculum, potius quàm tritæ farina
propinatur: internas etiâ obstructions referat.

Facultates & auxilia Senæ, ex Arabibus medicis. CAP. IX.

Libro 2. pur-
gantiu medi-
cametorum
simplicium,
cap. 15.

Quonam
modo iuve-

IOANNES Mesues Damascenus, de Senæ fa-
cultatibus & præsidijs ad hûc scribit modum.
Sena terget, expurgat & digerit: ob id melanco-
hiam & bilem vstam à cerebro, sensorijs organis,
pulmone, corde, hepate & liene deijcit. Proinde
morbis dictarum partium ab humore huiusmo-
di proficiscentibus succurrit, vt melancholicis
febris & antiquis. Gaudiû gignit, sublato hu-
more absque causa externa tristante, & floridum
corpus efficit, obstructionsq; viscerum aperit.
Decoctum foliorû eius & chamæmeli, nervos ac
cerebrum lotione roborat. Eadem quoque Se-
na, modo quouis vsurpata, visum & auditû fir-
mat. Cuius purgatio si tarda fuerit & imbecilla,
mistis

miftis acribus celebrabitur: vt Zinzibere, falegē-
méo, fale Indo, & fimilibus. Ne verò ftomachum
lædat, cardiaca & ftomachica ei funt mifcenda,
purgatio.

& largo pondere ex iure galli, gallinæ, vel aliarū
carnium coquenda, vt citra moleftiam purget:
vel ferò lactis infundetur cum fpica, deinde pa-
rum diu feruebit, aut puluis foliorū eius ex lacte
dulci fumetur. Sunt qui decocto eius cum prunis
& fpica feliciter purgent. Caterum mediocrem
fufcinent coctionem. Hactenus Mefues.

Quibus mif-
ceri gaudeat
Sena.

SERAPIO Arabum Medicus, hæc de facul-
tatibus Senæ, pofteritatis memoriæ reliquit. Se-
na mirificè prodeft delirio, amentia, fciffuris to-
tius corporis, refolutioni neruorū, phthiriali, ce-
phalalgia, fcabiei, puftulis, pruritu & epilepfia.
Cor etiā roborat modòijs commifceatur medica-
mentis, quæ ipfum maximè confirmant.

In lib. fimpli-
cium medi-
cament.

Quibus fuccurrat morbus Sena, & quæ præftet
auxilia hominibus, ex Latinis medicis,

CAP. X.

Ioannes Fernelius Senam & eius auxilia his
commendat verbis: Sena melancholiam retor-
ridam, nec non bilem, & craffam pituitam com-
modiffimè purgat: non ftatim è diftantioribus
Libro & lo-
co prius cita-
to.
locis, fed præcipuè è liene, deinde etiam ex alijs
vifceribus, ex hypochondrijs & mefenterio: in
Quas corpo-
ris partes ma-
ximè repur-
get Sena.
quibus eft omnis eluuię fentina. Ex ijs enim fedi-
bus vix aliud quidquam æquè validè corru-
ptos humores prolicit, aut obduratos tumores
euacuat, aut in tenues venas fubiens, veteres earū
obftructions expedit: neque tamen vicinas hy-
dro-

Mira Senæ
præsidia.

Senam flatu
lentam non
esse.

Senam præ
gnantibus
non esse ad-
uersam.

Quenam mi
seri senæ cō
ueniat.

Comment.
in cap. 15. lib
2. Ioan. Mc-
sux.

dropicorum aquas detrahare potest. Diuturno-
rum atque lentorum morborum, quos viscerum
impuritas, aut vetus obstructio genuit, singulare
est præsidium: vt lentarum, veterumq; februm,
melancholiæ, epilepsiæ, scabiei, imperiginis, viti-
lignis, elephantiasis, & omnis deniq; impurita-
tis, Sensus pariter exacuit, cor exhilarat, torsioni-
bus sæpè molesta: non quod flatulenta sit, sed q
firmiter hærentes humores, & plerunque acres,
nequeant sine sensu doloris auelli. Nunquam ta-
men deprehensum est, vel intestina corradere,
vel sanguinem proritare: blandè alioqui, sed ta-
men lentè purgans: nulla qualitate infensa, nisi q
ventriculo aliquantum grauis: pueris, ac senibus
utilis, neque prægnantibus aduersa. Permiscēda
ei sunt quæ ventriculum roborent, simulq; tardi-
orem vim extiment: cuiusmodi sunt Zingiber
cinnamomum, aut spica: & quæ leniendo, sine
torsionibus, facillè deducant. Qualia sunt iura
pinguia, pruna, iuiubæ, vix passæ, viola, althea,
polypodium: & qui ex his fiunt syrupi.

IACOBVS Syluius de Senæ auxilijs in hūc
scribit modum: Sena folliculis latis, sed falcatis,
& in his semine, vt ilior purgando humori melā-
cholico & morbis ab eo pendentibus & prode-
untibus. Multis torminosa est, alijs clemens, p va-
ria sumētium natura. Tutiū tamen est mastiche,
vel caryophyllis, & alio (vt cinnamomo, semine
anisi) corrigere: folijs non est inefficax. Veteribus
omniū indicta est planta.

MANARDVS Ferrariensis se expertum di-
cit, Senam præter iam dicta, & contra Auerrhois
sententiam, pituitā etiā purgare: ex Actuarij Græ-
ci medici, vt antea monnimus, opinione & expe-
rimen-

amento. Ad hæc, valere aduersus luem Hispani-
nicâ: Aquas etiâ purgare sæpenumero visa est.

ANDREA S. Matthiolus Dioscoridis inter-
pres ad vnguem factus, de Sena hæc ex multis tra-
dit: E nostrate Sena, inquit, adhuc in agro viren-
te, & rosarum diluto, ego quotannis syrumpum
parare consueui, qui tutò & large omnes purgat
humoras. Daturq; commodè prægnantibus, ac
pueris, & cuiuscunque ætatis hominibus. Dilutū
tamen magis præstat, quàm decoctum: quia nulla
ex parte exhalat. Cuius vnciæ quinq; vel sex, al-

Senâ valere
aduersus luē
hispanicam.

Commen. in
cap. 70. lib. 3.

uum absq; molestia soluunt. Quòd tutò dari pos-
sit prægnantibus & pueris, experientia docuit:
cui suffragatur Aëturius, Senam citra noxâ pur-
gare tradens. Redditur medicamentum hoc in de-
ijcienda aluo præstantius atque valentius, si cas-
sia nigra, aut manna, aut rhabarbaro, aut rosarū
dilato, aut rhodopharmaco, quod officinæ syru-
pum rosatum solutium vocant, commisceatur
~~vocant, commisceatur~~: aut si maceretur Sena ca-
prino fero. Viscerum obstructions aperit, auget
iuuentutem, senium retardat, animi hilaritatem
adfert: & plæraque alia commoda præstat: de
quibus antea.

Dilutū Senæ
præstare eius
decocto.

Quenâ addē
da vñ alium
valentius de-
ijciat Sena.

Compositio præstantissimi diluti è Sena, eodē
Andr. Matthiolo præscribente.

Caput XI.

SVmantur foliorum electissimæ Senæ drach-
mæ sex: Zinziberis, aut cinnamomi contriti,
drachma vna: florum buglossi, drachmæ duæ: Efficacissi-
misceantur omnia, & fictili vitreato, aut stanneo mū dilutū è
vasè angustī orificij excipiantur: affusisq; feruent. Sena & eius
tis aquæ, vel feri caprini, vncijs decē, vasīs osculū compositio.
adedo occludatur, vt nullus omnino spirandi pa-
teat

teat exitus. His peractis, puluinari plumis anserinis farcto, igniq; calefacto vas inuoluatur, & in arca vbi pernoctet, reponatur. Sic enim calore seruato, omnem in se facultatem dilutum recipiet, & summè efficax habebitur ad omnes paulò antè memoratos affectus, absque vlla molestia & corporis noxa.

Vinum è Sena medicatum, ex Ioanne Mesue.

CAP. XII.

Lib. 2. cap. 15.

Vino musteo albo, inquit Mesues, miscebat quidam vim magnam Senæ, post tres menses potandum dabat: fictq; purgabat cerebrum & sensoria organa, nec non gaudium augebat, ac lætitiā.

Si quis alias formas componendi huiusce vini medicati, & aliorum item quorumcunq; scire cupit, legat quæ haud ita pridem à nobis scripta sunt, in Opusculo de varijs artificijs & facili methodo componendorum olerū, radicū, fructuū, vuarum & vinorū, quæ diuersis morbis iucūde, & absque vlla noxa clementer succurrant: illic inueniet quod didicisse iuuet.

Hæc sunt quæ in præsentiarum de Senæ viribus & præstantia scribere visum fuit. Cuius πολυχρησάτα auxilia qui attentè obseruabit, illā, reuerà, non amplius Senam, sed Sanam herbam κατὰ μετῶν μιαν, καὶ συνενδοχινῶς perappositè nūcupabit. Fruere, Lector optime, & ppicio cælesti illo Aesculapio (sine quo est omnis medicina venenum) feliciter vttere: vt sano, è Sena, sit mens in corpore sana.

FINIS.